

УДК 387.01

Олександра Дубасенюк

Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЛЬ КНИГИ, САМООСВІТИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті йдеться про роль пізнання, значення книги, самоосвіти у професійному становленні майбутнього вчителя у контексті україно-польських досліджень. Виділено етапи розвитку читацької культури, що сприяють зростанню пізнавального інтересу, професійної спрямованості й освіченості студентів, залученню їх до книги, науково-дослідної роботи.

Здатність до пізнання, до навчання – найважливіша здатність людини і зокрема, педагога, завдяки їй відбувається всебічний розвиток особистості в цілому. Освіта педагога й людини має здійснюватися впродовж життя, у процесі якого під впливом пізнання та досвіду виникають нові форми її поведінки і діяльності, трансформуються раніше набуті форми. Відзначимо, що всі форми діяльності у своїй основі передбачають процес пізнання, пізнавальне навчання. Зазначена проблема розробляється у міжнародному контексті.

Про актуальність цієї проблеми наголошували вітчизняні вчені такі як В.Г. Кремень, І.А. Зязюн, В.О. Сухомлинський, П.Ю. Саух, М.М. Солдатенко та ін. [1; 2; 3; 4; 5].

Польські вчені також приділяють велику увагу процесу пізнання. Про це свідчать роботи В. Оконя, Т. Левовицького, Я.Гайди, С. Кота, С. Мешальського та ін. [6; 7; 8; 9; 10; 11].

Так, В. Оконь зазначає, що набуття знань – важливий вид пізнавального навчання. Воно ґрунтується на тому, що якась сигнальна ситуація впливає на частину центральної нервової системи, викликаючи зміни вже існуючих зв'язків внутрішньо створюваної структури. Під впливом цих змін зворотна реакція на цю ситуацію або інші сигнальні ситуації буде відрізнятися від тієї, яка мала місце раніше [6: 208].

Ці зміни потенційної реакції Д.О. Гебб визначає як знання. При цьому знання виникають не як специфічна реакція на певний своєрідний сигнал, а як "перетворення тенденції до реагування в будь-якій множині багатьох сигнальних ситуаціях [12: 163]. Завдяки знанням людина здатна диференційовано реагувати на один і той же предмет, використовуючи накопичений раніше досвід, й одночасно набуваючи здатність до багатьох потенційних реакцій на інші предмети-сигнали, які з'являться у майбутньому.

Мета статті: проаналізувати роль книги, самоосвіти у професійному становленні майбутнього вчителя.

© Олександра Дубасенюк, 2013

Спираючись на ідеї польського вченого В. Оконя, можна зазначити, що пізнавальна діяльність майбутніх педагогів ґрунтується на здобуванні знань як з оточуючого світу, педагогічної практики, так і на отриманні знань в основному з друкованих видань, з книги. Пізнання може приймати різні форми, що підбираються викладачем і самими студентами з урахуванням:

- всебічного використання педагогічного та шкільного середовища як джерела розвитку пізнавального інтересу студентів;
- підбору найбільш привабливих педагогічних джерел, зокрема вивчення творів класиків педагогіки;
- знайомство із сучасною педагогічною літературою;
- застосування способів асиміляції знань, які сприяють їх кращому засвоєнню;
- контроль і самоконтроль знань; самоосвіта і саморозвиток особистості майбутнього вчителя [6: 209].

Зупинимось детальніше на ролі книги і самоосвіти у професійній підготовці майбутніх педагогів. Актуальність поставленої проблеми зумовлена ставленням до книги і загалом до освіти та виховання, що свідчить:

- 1) про рівень розвиненості суспільства;
- 2) про рівень духовності і творчості особистості, що відображає узгодженість образного та знакового типу інформації;
- 3) про стан освіти та виховання у державі.

Наголосимо, що за радянських часів був виражений інтерес до книги. Люди стояли у чергах, щоб придбати улюблені книги. Наявність домашньої бібліотеки було свідченням високого рівня культури сім'ї. За останні роки ситуація змінилася. Втрачено інтерес до книги. Поширюється тенденція у всьому світі щодо зменшення інтересу до книги. Одна з причин – занурення молоді у віртуальний простір. Потребують особливої уваги і допомоги з боку держави бібліотеки, покращення їх матеріальної бази. Значно зросли ціни на книжки, у тому числі на дитячу літературу, а також на наукову та навчально-методичну. Тому вчителі не завжди можуть можливість постійно поповнювати власні бібліотеки і відповідно підвищувати свій методичний та професійний рівень.

Ураховуючи ситуацію, що склалася навколо книги, у Житомирському державному університеті імені Івана Франка значна увага приділяється залученню студентів до книги, розвитку інтересу до читання, до літератури, до самоосвіти у процесі професійного та особистісного зростання майбутніх педагогів. В останні роки наукова бібліотека університету збагатилася новою науковою та науково-методичною літературою, періодичними виданнями (нині їх

нараховується – 134). Встановлено зв'язки, у тому числі за допомогою Інтернету, з провідними бібліотеками країни, створено електронний каталог літератури. На кафедрі педагогіки університету ведеться постійна робота у напрямі підвищення рівня самоосвітньої діяльності майбутніх учителів. Виділимо у цьому процесі певні етапи розвитку читацької культури майбутніх педагогів:

Початковий етап. Вже на перших курсах студенти вивчають педагогічні першоджерела, зокрема педагогічну діяльність та твори класиків педагогіки – Я. А. Коменського, Й. Г. Песталлоці, Ж. Ж. Руссо, А. Дистервега, Я. Корчака та відомих українських педагогів К. Д. Ушинського, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського та ін., які постають як ерудовані і найосвіченіші особистості свого часу. Вони завжди полюбили книгу й самі значно збагатили педагогічну духовну скарбницю людства. Відзначимо, що інтерес до книги, читання виник у цих педагогів ще з дитинства. Вони багато уваги приділяли саме книзі, самоосвіті. На прикладі їх життя і діяльності майбутні вчителі заохочуються до книги, вчатьса самостійно працювати з літературою.

Так, А.С. Макаренко, працюючи з дітьми-правопорушниками, хоча він не любив їх так називати, в колонії та комуні спільно з педколективом створював умови для одержання вихованцями середньої освіти, для навчання на рабфаці, а частина вихованців продовжувала навчання у вищих навчальних закладах й отримувала вищу освіту. У колонії постійно влаштовувалося читання різноманітних книжок. Ставилися спектаклі за відомими класичними творами.

Сам А.С. Макаренко був надзвичайно освіченою людиною свого часу. Він навчився читати у 5-річному віці, із того часу не розлучався з книгою. Будучи молодим учителем, він багато читав. Про це зазначали його колеги та брат Віталій Семенович. За його словами, тематика книг була різноманітна. Це книги з філософії, соціології, астрономії, природознавства, художня критика. Він читав буквально все, починаючи від Гомера і закінчуючи Гамсуном та Максимом Горьким. Саме глибока освіченість допомогла видатному педагогу успішно вирішувати складні педагогічні проблеми [13: 44].

Такий же інтерес до книги був виражений у В. О. Сухомлинського. Студенти відзначають, що у Павлівській школі взагалі існував культ книги. Директор за власні кошти, отримані гонорари за видруковані педагогічні твори, закуповував для школи, учнів кращу світову та вітчизняну літературу. Школа отримувала велику кількість періодики. У шкільній бібліотеці нараховувалося 18 тисяч книг. Література розміщувалися у Золотій кімнаті юнацтва й у кожного учня були свої улюблені книжки. Великі бібліотеки були у всіх педагогів школи. В особистих бібліотеках учителів їх було 49 тисяч.

У самого В. Сухомлинського була велика власна бібліотека, яка нараховувати понад 19 тис. книжок. Мати власну бібліотеку було престижно. У Павлівській школи часто проводилися семінари, на яких обговорювалися новинки психолого-педагогічної та спеціальної наукової літератури. Молодим педагогам, випускникам вузів дарувався комплект необхідної методичної літератури. Отже, майбутні вчителі на прикладі видатних педагогів заохочуються до книги, до читання, оволодіння основами педагогічної майстерності [14: 57-58].

Основний етап. Упродовж цього етапу у студентів розвивається пізнавальний інтерес, мотивація щодо самоосвітньої діяльності та розвитку читацької культури. Самоосвітою ми назвемо такий специфічний вид діяльності, в ході якої завдяки самостійному визначенню цілей особистість задовольняє власні пізнавальні потреби або вдосконалює свої здібності, якості та властивості особистості.

До самостійної навчальної діяльності відносимо різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності, яка здійснюється на навчальних заняттях або поза ними за завданнями викладача, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі. Реалізація цих настанов вимагає від майбутніх педагогів активної розумової діяльності, самостійного виконання різних пізнавальних завдань, застосування раніше засвоєних знань під керівництвом викладача.

Студенти продовжують вивчати не тільки класичну педагогічну спадщину, але й знайомляться із сучасною науковою та науково-методичною літературою, вивчають передовий педагогічний досвід. Крім того виконують творчі завдання, пишуть реферати та курсові роботи. Залучаються до науково-дослідної роботи. Зрозуміло, що на цьому етапі вони вдосконалюють уміння та навички самоосвітньої діяльності, звертаються до різноманітних педагогічних джерел. Здійснюють огляд періодичної педагогічної преси. Вивчають інноваційний досвід педагогів Житомирщини, України та зарубіжний педагогічний досвід. Виконують творчі проекти, залучаючи необхідну педагогічну, методичну, спеціальну літературу.

Завершувальний етап за умови постійного самовдосконалення характеризується більш високим рівнем оволодіння читацькою культурою, засобами самоосвіти. Випускники включаються у безпосередню науково-дослідну діяльність, виконують дипломні та магістерські роботи, використовуючи вже значну кількість наукової літератури.

Відтак, головним показником зрілості кожного спеціаліста, в тому числі і вчителя, є його вміння працювати з літературними джерелами, орієнтуватися в інформаційному потоці. Без самостійного творчого проникнення в сутність того, що вивчається, неможливо досягти

високого рівня фахової підготовки. Читацька культура є складовою загальнолюдської культури, що відображається в орієнтації читача в інформаційному потоці, в чіткому усвідомленні мети читання, розумінні, засвоєнні, оцінці та практичному використанні студентом змісту письмового твору чи навчального матеріалу, а також у рівні техніки володіння найбільш раціональними прийомами роботи з книгою.

Водночас читацька культура охоплює власне читання і проявляється у культурі читання. Вона виявляється в читацьких інтересах, в рівні начитаності, ставленні до книги та охоплює такі навички самоосвітньої роботи, як усвідомлений вибір тематики читання, систематичність та послідовність читання, вибір конкретної книги, вміння орієнтуватися в літературних джерелах з метою максимального засвоєння та глибокого сприйняття прочитаного, вміння використовувати і застосовувати на практиці отриману з літературних джерел інформацію [15: 79-80].

Таким чином, майбутні вчителі, поступово розвивають інтерес до книги, рівень читацької культури, що сприяє їх духовному і професійному зростанню.

На кафедрі педагогіки ЖДУ імені Івана Франка велике значення надають роботі молодих дослідників-студентів, залученню їх до вивчення педагогічних джерел. У цьому ж напрямі впродовж 25 років працює Житомирська науково-педагогічна школа "Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів", метою якої є вирощування науково-педагогічних кадрів та розвиток інтересу студентів до проблем педагогічної освіти [16: 79-80].

Науковці школи, викладачі кафедри педагогіки, залучаючи до наукової діяльності молодих дослідників, роблять свій внесок у поповнення духовної наукової скарбниці, оскільки постійно продукують (випускають) різноманітну педагогічну наукову та навчально-методичну літературу.

Зокрема, у межах науково-педагогічної школи започаткована серія книжок за такими напрямками: з проблеми вдосконалення професійно-педагогічної освіти; з проблеми обдарованості учнівської та студентської молоді (проф. О.Є. Антонова); з проблеми історії Великої Волині (проф. М.В. Левківський); з проблем педагогічної освіти магістрів (проф. С.С. Вітвицька); з проблеми професійного й особистісного зростання та педагогічної синергетики (доц. О.В. Вознюк), з проблем акмеології освіти (доц. Н.Г. Сидорчук), з проблем інноваційної діяльності у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах (доц. І.І. Коновальчук) з проблем професійного саморозвитку (доц. В.А. Ковальчук). Упродовж останніх років вийшла низка студентських збірників за редакцією проф. С.С. Вітвицької "Магістратура ХХІ ст.", з проблем вивчення історико-педагогічної вітчизняної спадщини, компетентнісного та інноваційних

підходів (проф. О.С. Березюк). Започатковано студентський історико-педагогічний альманах (проф. О.Є Антонова, старший викладач – В.В. Павленко).

У межах Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки друкуються часописи "Креативна педагогіка" та "Нові технології навчання". Крім того, започатковано журнал "Андрогогічний вісник".

Важливо відзначити, що на кафедрі педагогіки видруковано значну кількість навчально-методичних посібників, підручників з усіх педагогічних дисциплін – педагогіки школи, історії педагогіки, педагогіки вищої школи, методики викладання педагогіки, технології загальнопедагогічних дисциплін з грифом МОН.

Тільки за останні 3 роки науковцями кафедри видруковано понад 400 наукових та науково-методичних публікацій та 270 студентських. Всі ці факти мають безпосереднє відношення до наукових видань і свідчать про зростання інтересу до наукового пізнання, і до книги загалом. У межах науково-педагогічної школи всього за період її існування було опубліковано біля 2000 наукових та науково-методичних праць, з них: 50 монографій, 97 навчальних посібників та науково-методичних збірників, 205 методичних рекомендацій і близько 1500 статей, з них значна частина надрукована у фахових виданнях.

Під керівництвом досвідчених науковців-педагогів майбутні вчителі залучаються до різних видів науково-педагогічної діяльності, кращі з них продовжують свою освіту в магістратурі та аспірантурі. У цьому напрямі зрозуміла спрямовуюча роль педагога як дослідника. Саме вчитель вводить дітей у країну знань, сприяє збагаченню духовного світу дітей та молоді, допомагає їх особистісному зростанню. Тому ще в умовах ВНЗ слід сприяти професійному й особистісному зростанню майбутніх педагогів засобами книги та самоосвіти..

Список використаних джерел та літератури

1. Сухомлинський В.О. Павлиська школа. Обобщение опыта учебно-воспитательной работы в сельской средней школе / В.О. Сухомлинський. – М.: Просвещение, 1979. – 393 с.
2. Kremień W. G. Filozofia antropocentryzmu w edukacyjnej przestrzeni / W. G. Kremień ; Tłum. z języka ukraińskiego F. Szlosek i A. Bratczuk. – Radom : ITE-PIB, 2011.
3. Kremień W. G. Filozofia edukacji / W. G. Kremień. – Radom : ITE-PIB, 2008.
4. Sauch P. Ukraina na meży tisjaczolit. Transformacja ducha i wiprowoglianija nacionalnim buttiem / P. Sauch. – Riwne, 2001.
5. Ziaziun I. A. Mistrzostwo pedagogiczne / I. A. Ziaziun. – Warszawa-Radom : Wyd. ITE, 2005.

6. Оконь В. Введение в общую дидактику / В. Оконь: пер. с польск. Л.Г. Кашкуревича, Н.Г. Горина. – М.: Высшая школа, 1990 – 382 с.
7. Kot S. Historia wychowania (T. I.) / S. Kot. – Warszawa : Wyd. "Żak", 1996.
8. Lewowicki T. Proces kształcenia w szkole wyższej / T. Lewowicki. – Poznań : PWN, 1988.
9. Lewowicki T. Psychologiczne różnice indywidualne a osiągnięcia uczniów / T. Lewowicki. – Warszawa : WSiP, 1975.;
10. Mieszalski S. O rozwiązaniu dydaktyczno-wychowawczym lekcji w szkole podstawowej / S. Mieszalski // "Kwartalnik Pedagogiczny". – 1989. – nr. 1.
11. Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny / W. Okoń. – Warszawa : Wyd. Akademickie "Żak", 2007.
12. Hebb D.O. Podrecznik psychologii / D. Hebb. – Warszawa, 1969.
13. Інноваційність ідей А.С. Макаренка в педагогіці ХХІ століття / за ред. О.А. Дубасенюк : монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 304 с.
14. Сухомлинський В.О. Павлівська школа. Обобщение опыта учебно-воспитательной работы в сельской средней школе / В.О. Сухомлинський. – М.: Просвещение, 1979. – 393 с.
15. Практикум з педагогіки: навч. посібник: вид. 2-ге, доп. і переробл. / за заг. ред. О.А. Дубасенюк, А.В. Іванченка. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – С. 79-90.
16. Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – С. 114-148.

Dubaseniuk O. A. Rola książki i samokształcenia w przygotowaniu zawodowym przyszłych nauczycieli

Ten artykuł dotyczy roli książki i samokształcenia w przygotowaniu zawodowym przyszłych nauczycieli w kontekście ukraińsko-polskich badań. Zostały ustalone etapy rozwoju kultury czytania sprzyjające wzrostu zainteresowania poznawczego studentów, uprzyśpieszenia im książki, badań naukowych.

Dubasenyuk O.A. The Role of the Book in Self-professional Development of the Prospective Teacher

The article deals with the role of knowledge, the meaning of books in self-professional development of the prospective teacher in the context of Ukraine and Polish research. It also highlights the stages of the development of the reading culture that contribute to the growth of cognitive interest, professional orientation and education of the students, bring them to the book and research activity.